

Prikazi knjiga / Review Article

Howard Ball, *Working in the Killing Fields: Forensic Science in Bosnia*, Potomac Books, 232 str, 2016, ISBN 978-1-61234-730-1

Svaki rat donosi jednu specifičnu kategoriju žrtava – nestale osobe. Kroz modernu historiju, zahvaljujući utvrđenim pravilima ratovanja, koja je prihvatila većina zemalja, prema tijelima ubijenih odnosilo se na jedan human način. Međutim, u totalitarnim režimima i vojnim huntama državni aparat uveo je taktiku jednostavnog nestanka „neprijatelja države“. Najvjerojatnije poučeni iskustvom sovjetskih i eksjugoslovenskih tajnih službi, srbijanski režim i vlasti bosanskih Srba koristili su se ovom taktikom kao ključnom i primarnom prilikom pokušaja uništavanja Bosne i Hercegovine i eliminacije Bošnjaka muslimana, odnosno nesrba s teritorija koje su proglasili srpskim. Međutim u BiH neposredno nakon završetka rata bosanske vlasti započele su proces traženja nestalih osoba, odnosno njihovih posmrtnih ostataka. Iako je ova tema stanovnicima BiH poprilično poznata, nisu provedene ozbiljnije studije i istraživanja na ovu temu.

Howard Ball, bivši profesor na Univerzitetu Vermont u SAD-u, autor je knjige *Working in the Killing Fields: Forensic Science in Bosnia* (Radeći u poljima smrti: forenzika u Bosni). Knjiga je podijeljena na pet poglavlja: Nestali u ratu i potreba da se oni pronađu i identifikuju (*The “Disappeared” in War and the Need to Find and Identify Them*); Balkanski nacionalizam, uspostava i raspad Jugoslavije i „etničko čišćenje“ (*Balkan Nationalism, the Creation and the Collapse of Yugoslavia, and “Ethnic Cleansing”*); Pronalazak, ekshumacija i identifikacija posmrtnih ostataka u Bosni (*Finding, Exhuming, and Identifying the Human Remains in Bosnia*); Forenzički antropolozi u radu na bosanskim „poljima smrti“ (*The Forensic Scientists at Work in Bosnia’s “Killing Fields”*) i Potpuna realnost koja suočava istražitelje i preživjele u Bosni (*The Stark Realities Confronting the Searchers and the Survivors in Bosnia*).

U prvom poglavlju autor ukratko navodi osnovne podatke o samom fenomenu prisilnog nestanka kao i općenito o ratovima, međunarodnoj politici i sudnjima. U fokusu ove knjige nalaze se forenzički antropolozi, kao ključni ljudi

prilikom ekshumacija jer oni pored fizičke ekshumacije posmrtnih ostataka vrše analizu i prikupljaju podatke i dokaze o mjestu zločina.

Ball navodi kako je zapravo cilj njegove knjige da javnosti predstavi forenzičare, jer oni u tišini rješavaju jedan ljudski, medicinski, pravni i moralni problem najvećih razmjera. Time su doprinijeli dvjema stvarima: obezbijedili su i pomogli tužiocima da procesuiraju ratne zločine, a porodicama nestalih obezbijedili su neku vrstu pomirenja i utjehe pronalaskom i identifikacijom posmrtnih ostataka članova njihovih porodica.

U drugom poglavlju Ball čitaocima daje uvid u historijat nacionalizma na Balkanu te uspostave i raspada Jugoslavije. Iako autor navodi suštinu, ipak je vidljivo da je ovo područje istraživanja relativno novo i nedovoljno poznato. *Iz dva zaključka koja se nameću čitaocu:* prvo, da su muslimani bili privilegovani, a Srbi i Hrvati potlačeni za vrijeme Osmanskog carstva i, drugo, da su se četnici u Drugom svjetskom ratu pojavili kao odgovor na genocidnu politiku NDH.

Treće poglavlje bavi se pitanjem samog procesa ekshumacija posmrtnih ostataka žrtava u BiH. Ball narativno objašnjava proces traganja i navodi primjere koje mu prenosi njegov glavni sagovornik Amor Mašović, jedan od direktora Instituta za nestale osobe BiH. Autor također navodi da je jedan od ključnih problema u ovom procesu nedostatak informacija, odnosno plasiranje dezinformacija. Jedan od razloga takvog stanja jeste politička opstrukcija, odnosno činjenica da se većina ljudi koji posjeduju informacije o masovnim grobnicama danas nalazi na visokim državnim pozicijama. Kako bi se prikrili dokazi o masovnim grobnicama, bosanski su Srbi iskopavali i premještali grobnice.

U četvrtom poglavlju Ball se bavi međunarodnim pokušajima prikupljanja činjenica i traganja za nestalim osobama u bivšoj Jugoslaviji. Prvi napori započeti su nakon masakra na Ovčari, u Vukovaru 1991. godine. Nakon uspostave Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), istražni timovi sastavljeni od istražitelja i forenzičara nastojali su prikupiti dokaze o počinjenim zločinima. Ball ispravno navodi da je primarni cilj bio da se utvrdi *uzrok smrti*, a sekundarni da se utvrdi *identitet* žrtve. Interesantan dio ovog poglavlja jeste onaj u kojem Ball čitaocima daje profile ljudi koji su na neki način uključeni u proces traženja nestalih osoba.

Peto poglavlje sadrži prikaz postratnog perioda u BiH, u kojem autor nastoji objasniti kompleksan državno-politički sistem, uspostavu Instituta za nestale osobe BiH itd. Autor, također, nepotrebno zalazi u neke druge političke sfere, poput "bosanskog proljeća" početkom 2014. godine, i njihov uticaj na proces traženja nestalih osoba, čime pokazuje površnost u svom istraživanju ove veoma važne teme.

Ova knjiga sadrži nekoliko propusta: autor ne navodi slučaj Manfreda Nowaka, prvog eksperta kojeg je UN imenovao da traga za nestalim osobama, koji je ubrzo dao ostavku na tu poziciju zbog nedostatka političke i finansijske podrške procesu traženja nestalih osoba. Ovo nas dovodi do drugog pitanja – da

li je postojala volja i želja tadašnje međunarodne zajednice da bosanskohercegovačka vlast u postratnom periodu traga za nestalim osobama? Upravo Nowak i Mašović navode ogromni otpor ovim naporima, koji je uključivao i ukidanje budžeta tadašnjoj Komisiji za traženje nestalih osoba. Drugi ključni elementi koji Ball ne navodi jesu Komisija za Srebrenicu Vlade Republike Srpske kao i Dom za ljudska prava i njegove odluke vezane za nestale osobe. Međutim, autoru se ipak treba odati priznanje da je jedan od rijetkih stranih autora koji navodi i “lokalne” aktere i ne samo hvalospjeve o ICMP-u, što strani autori inače čine.

Hikmet Karčić